

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ

Сучасне суспільство, мету і напрям подальшого розвитку якого остаточно не сформульовано й тому не зафіксовано в ідеологічному самовизначенні, ступило на шлях надто хворобливих і складних перетворень. Люди відчують дискомфорт і незахищеність перед тиском непідвладних їм процесів. Причому всі зміни в сприйнятті більшості пересічних громадян мають обвальний характер.

Контроль над ситуацією здається втраченим не тільки з боку широких мас, а й навіть з боку офіційних керівників і лідерів партій і рухів. Мета й образ майбутньої держави і суспільного укладу доволі нечіткі, перспективи туманні, особисте майбутнє переважній більшості людей постає в песимістичному забарвленні. Ситуація соціальної кризи фруструє людину з її глибинним прагненням стабільності й впевненості в завтрашньому дні.

Тому однією з актуальних проблем сучасної психологічної науки і соціальної практики є питання про психологічний захист особи. Необхідність у виділенні окремих захисних механізмів пов'язана з практичною потребою психологів у виділенні та описі найбільш універсальних з неусвідомлюваних захисних процесів. У зв'язку з цим мета нашого дослідження – дати цілісне уявлення про поняття «психологічний захист» та адаптації особистості. Завдання роботи – розкрити причини психологічного захисту та його функціональний адаптивний потенціал.

Огляд літератури, присвяченої проблемі психологічного захисту, показав, що в сучасній вітчизняній науці нагромаджений теоретичний і емпіричний матеріал, який ілюструє багатовимірність і суперечливість цього феномена (Ф. В. Бассин, Ф. Е. Василюк, Р. М. Грановська, Л. Р. Гребенников, Б. В. Зейгарник, А. А. Налчаджян, А. М. Штипель). Саме явище психологічного захисту було вперше зафіксовано в парадигмі західних психоаналітичних теорій (З. Фрейд, А. Фрейд, М. Кляйн, К. Холл, Г. Ліндсей, Н. Мак-Вільямс, О. Феніхель, Х. Хартманн, Г. Тарт, Ф. Перлз, Л. Фестінгер, Г. Келлі, Е. Фромм, А. Райх, К. Хорні, А. Адлер).

Психологічний захист – це поняття глибинної психології, що означає неусвідомлюваний психічний процес, спрямований на мінімізацію негативних переживань. На думку багатьох учених, механізми захисту мають такі загальні властивості: вони діють у підсвідомості, індивід не усвідомлює, що з ним відбувається; вони перекручують, заперечують або фальсифікують дійсність; вони діють у ситуаціях конфлікту, фрустрації, конфлікту, стресу. Мета психологічного захисту – зниження емоційної напруженості і запобігання дезорганізації поведінки, свідомості і психіки в цілому [2].

Важливо, що психологічний захист поєднує в собі протилежні наслідки для психіки людини: позитивні, оскільки усуває або послаблює напруження від негативних емоційних переживань, але й негативні, бо не вирішує самої проблеми, а часто ще й ускладнює її.

Функція захисних механізмів, як вона представлена в психології, завжди ідентична - захиститися від хворобливих афектів, але шляхи досягнення цієї мети – різні. При цьому психологи відзначають головну функцію механізмів психологічного захисту, яка полягає у збереженні позитивного образу “Я” за будь-яких загрозливих йому змін у зовнішньому світі.

Фахівці вважають, що мета психологічного захисту полягає в ослабленні внутрішньоособистісних конфліктів (напруги, занепокоєння), обумовленого суперечностями між інстинктивними імпульсами несвідомого і засвоєними (інтеріоризованими) вимогами зовнішнього середовища, що виникають у результаті соціальної взаємодії. Послаблюючи цей конфлікт, захист регулює поведінку людини, підвищуючи його пристосованість і врівноважуючи психіку в цей момент [3, с. 89].

Механізми захисту покликані дозволити природні конфлікти, що виникають у процесі адаптації. Розглядаючи критерій інтелектуальної зрілості, А. Г. Асмолов відзначає, що існує високий ступінь згоди між дослідниками, які займаються питанням відносної примітивності механізмів захисту. Передбачається, що різні механізми представляють різні рівні розвитку індивіда. Це частково відбивається в розрізненні первинної та вторинної активності захисного процесу або першого, другого і третього рівнів захисту. В інших випадках розрізнення пов'язують з окремими психосексуальними стадіями розвитку [1, с. 45].

Психологічний захист відіграє надзвичайно важливу роль не тільки в особистому, а й у суспільно-політичному житті. Найчастіше різновидами психологічного захисту вважають: заперечення, придушення, раціоналізацію, витіснення, проєкцію, деперсоналізацію, відчуження, ідентифікацію, заміщення, компенсацію, сублімацію, катарсис і регресію. То які захисні механізми приходять на допомогу нашому співвітчизникові?

Насамперед, витіснення. Суть цього психологічного захисту – мотивоване забування або ігнорування неприємних фактів. Небажана інформація просто видаляється зі свідомості й утримується на дистанції від нього.

У січні-серпні 2005 року витіснення врятувало мільйони українців, яким дуже хотілося вірити в зміни на краще. Вони не помічали ні відсутності стратегічних реформ, ні економічних труднощів, ні бездарності й корумпованості представників нової влади. Однак не все так просто, людська психологія – штука хитра. Коли одного витіснення виявляється недостатньо, підключаються інші захисні механізми, котрі дозволяють матеріалові, котрий було витіснено, усвідомлюватися в перекрученому вигляді. Існує, наприклад, така чудова річ, як зміщення.

Якщо психологічна травма спровокована дуже сильною або значимою людиною, направити на неї природний гнів неможливо. Механізм зміщення допомагає зняти емоційну напругу, направивши агресію на іншій, більш прийнятний об'єкт. Наприклад, підлеглий, отримавши наганяй від авторитетного начальника, зганяє образу на дружині й дітях. А мама бандита-рецидивіста звинувачує в злочинах улюбленої дитини всіх, крім неї самої.

Спритні українські політики не проти підкинути своїм прихильникам готові рецепти зміщення. Якщо в країні зростання прямого і прихованого безробіття, збільшення вартості різних видів послуг, мізерні пенсії й багато іншого – це змова віроломних олігархів. Якщо «поліпшення вашого життя

вже сьогодні» відкладається на невизначений термін – винні винятково попередні уряди. Крім того, відмінно діє зміщення на місцеву владу. Таке «переведення стрілок» може бути відверто абсурдним, але політичні фанати все одно з жадібністю за нього хапаються. Треба ж виразити негативні емоції, породжені священною особою свого кумира!

Переніс негативних емоцій з конкретних політиків на узагальнено-абстрактних «депутатів і міністрів» – досить перспективний шлях. Не біда, що це – очевидне протиріччя. Психологи для цього феномену придумали розумну назву – компартаментація, тобто роздільне мислення. Цей допоміжний захисний механізм дозволяє людині використовувати відразу кілька ідей, що виключають одна одну, не усвідомлюючи явного конфлікту.

Ще один ефективним механізмом психологічного захисту є раціоналізація – виправдання думок, почуттів, вчинків, що насправді є неприйнятними. Людина на підсвідомому рівні намагається знайти прийнятні (й, здебільшого, помилкові) пояснення подіям, що відбулися або відбуваються. Цей захист допомагає індивідуумові зберегти спокій і самоповагу, що б із ним не трапалося. У повсякденному житті кожен із нас вибудовує раціоналізації самостійно, в межах розумових здібностей. Але якщо мова йде про раціоналізації політичні, громадянинові з радістю допомагає керівництво країни.

В крайньому випадку є ще один шлях – регресія. Цей захисний механізм досить простий: зіткнувшись із проблемою, людина повертається до більш ранніх і незрілих форм поведінки. Регресія розвивається для стримування почуття невпевненості в собі й боязні невдачі, пов'язаних із проявом ініціативи. П'ятирічна дитина, що смокче палець під впливом стресу – це класичний приклад регресії. Але найчастіше і дорослі люди в проблемних ситуаціях починають поводитися інфантильно й витратити час на всяку нісенітницю. Чи може мати місце політична регресія? Звісно. Люди змушують себе не стежити за політикою і займатися винятково особистими справами. Так, звичайно, легше: звільняєшся від відповідальності за долю країни, цього потенційного джерела емоційних потрясінь. Правда, ціна щиросердечного комфорту може виявитися занадто висока. Адже цивільна інфантильність шкодить не тільки конкретній людині – вона ставить під загрозу існування незалежної держави Україна.

Аналіз досліджуваної нами проблеми дозволяє зробити висновок про те, що механізми захисту онтогенетично розвиваються для зняття різних суперечностей, адаптації і задоволення базисних потреб шляхом когнітивно-афективного спотворення образу реальності. Актуальність цієї проблеми не викликає сумніву і вимагає свого подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А. Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров / А. Г. Асмолов. – М. : Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж : НПО “МОДЭК”, 1996. – 275 с.
2. Психологическая диагностика индекса жизненного стиля : пособие для психологов и врачей / Л. И. Вассерман, О. Ф. Ерышев, Е. Б. Клубова и др. – СПб. : СПбНИПНИ им. В. М. Бехтерева, 2005. – 50 с.
3. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия // З. Фрейд. – М., 1992. – С. 256-324.

УДК 159.9

Надвинична Т.Л.,

к.психол.н, доцент кафедри
психології та соціальної роботи ЮФ
ТНЕУ

Надвиничний О.С.

студент 3 курсу коледжу економіки,
права та інформаційних технологій
ТНЕУ

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ТА ПІДРОЗДІЛАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Нині наша країна переживає значні труднощі в соціальному, економічному, політичному житті які, з одного боку, продиктовані внутрішньодержавними проблемами, з іншого – підсилені кризовими явищами в світовій економіці та загальною зовнішньополітичною напругою. Ситуація ускладнюється й непростим процесом реформування, котрий торкнувся практично усіх сфер і вимагає докладання значних зусиль для забезпечення ефективного функціонування всього суспільного організму, а особливо тих структур, які покликані забезпечувати дотримання законності та правопорядку. Адже зміни, які безпосередньо проходять всередині цих органів, вимагають не лише високого професіоналізму фахівців, що входять до їх складу, а й зміни самого підходу до відбору та роботи останніх. Відтак, на нашу думку, сьогодні як ніколи доцільно говорити про психологічний аспект проблеми, адже нові виклики та вимоги до професійної діяльності працівників усіх силових структур, а особливо тих, які забезпечують правопорядок всередині країни, ставлять перед ними такі завдання, які неможливо вирішити без ґрунтовної психологічної підготовки. Все це підвищує роль та значення діяльності працівників психологічної служби, як невід’ємного структурного підрозділу будь-якої організації, що забезпечує правопорядок.

Зважаючи на те, що історія становлення та розвитку різноманітних структур, що займаються психологічним забезпеченням оперативнo-службової діяльності внутрішніх справ доволі незначна [1; 2; 3; 5; 7 та ін.],